

ДИТЯЧО-БАТЬКІВСЬКІ ВІДНОСИНИ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ

Л.В. Седіна

Херсонський державний університет, lyudasedina440@gmail.com

Науковий керівник: доктор психологічних наук, професор І. С. Попович

Постановка проблеми. Вагомий внесок для формування особистості дитини та її успішного функціонування у житті становить взаємодія між нею та батьками. Взаємини, відносини дитини з батьками змістовно відрізняються від усіх інших видів міжособистісної взаємодії, адже вони достатньо специфічні і характеризуються високою мірою емоційної прив'язаності, яка має прояв у обох сторін інтеракційних стосунків. Дитячо-батьківські відносини постають складним соціально-психологічним феноменом, який виконує функцію формування особистості дитини на перших етапах її життя.

Аналізування останніх досліджень та публікацій. Одними із перших дослідників особливостей взаємодії дитини із батьками були представники класичного психоаналізу, які вважали, що саме деструктивність дитячо-батьківських стосунків відіграє головну роль у формуванні неврозів у більш зрілому віці (Z.Freud, E. Erikson, E. Fromm, E. Bern).

Проблема дитячо-батьківських відносин розкрита у напрацюваннях таких українських та зарубіжних дослідників, як М. Бріль, Л. Гончар, Г. Крупник, О. Олійник, К. Тичина, Т. Яблонська, М. Ainsworth, S. Bell, G. Craig, R. G. Erskine, P. Harris, J. Nelsen, A. Russell.

Метою статті є теоретичне та емпіричне дослідження особливостей впливу дитячо-батьківських відносин на формування особистості дитини.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний аналітик R. Erskine (2015) зауважує, що змістова сутність особистості формується завдяки впливу дитячо-батьківських відносин. Аргументує свою теорію дослідник тим, що при народженні дитина позбавлена будь-якого досвіду, механізмів захисту та окремих психологічних станів, і лише при взаємодії із людиною,

яка про неї піклується, у дитини починають зароджуватися і формуватися вище зазначені аспекти особистості.

Сучасний психологічний тезаурус розкриває феномен дитячо-батьківських відносин у спектрі таких психологічних конструктів, як батьківські настановлення та типи поведінки, які їх супроводжують; типи батьківського ставлення; батьківські позиції; стилі виховання дітей; ролі, яким надають перевагу батьки і дитина при взаємодії один з одним.

У контексті описаного спектру конструктів, які знаходяться у змістовому полі феномену дитячо-батьківських відносин, актуальною сьогодні і найбільш популярною серед створених класифікацій стилів батьківського виховання є градація G. Craig (2001). Дослідник виокремив та описав чотири стилі: авторитетний (при високому рівні контролю дитини з боку батьків у сім'ї панує тепла атмосфера та гармонійні стосунки); авторитарний (високий рівень контролю з боку батьків супроводжується достатньо холодними взаєминами з дитиною); ліберальний (є поєднанням низького рівня контролю дитини та теплої атмосфери у родинній взаємодії); індіферентний (при низькому рівні контролю поведінки та вчинків дитини батьки проявляють холодність і відстороненість у спілкуванні з нею) (Craig, 2001).

Під впливом типу дитячо-батьківських відносин відбувається формування особистості дитини. Залежно від того, як поведуть себе батьки із дитиною, які почуття та ставлення вони демонструють, які настановлення транслюють, дитина сприймає світ навколо себе у позитивних чи негативних тонах (Крупник, 2020). Це сприймання відіграє ключову роль у формування позитивного та конструктивного самосприйняття дитини.

Сформованість емоційного зв'язку у системі дитячо-батьківських відносин дозволяє батькам виховувати у дитини стиль поведінки, повагу до суспільних норм і правил, пояснювати природу та широту людських цінностей (Роровуш, 2014). Дослідниця Н. Крива (2021) зауважує, що дитина у процесі розвитку засвоює ці настановлення і трансформує їх у власні переконання та судження, які супроводжують її впродовж усього життя. Важливу роль у

цьому сплетінні ціннісно-орієнтаційної єдності відіграють соціально-психологічні очікування учасників взаємодії (Попович, 2005; 2009).

Отже, аналізування літератури психологічного спрямування дозволило окреслити актуальність феномену дитячо-батьківських взаємин та їх вирішальний вплив на формування особистості дитини. Актуальність цієї проблеми зумовлює важливість емпіричного дослідження дитячо-батьківських відносин як чинника формування особистості дитини.

Вибірку емпіричного дослідження склали п'ятнадцять сімей, які виховували дітей старшого дошкільного віку. Діти були вихованцями дитячого садка старшої групи, вік дошкільнят склав п'ять років.

Емпіричне дослідження було реалізовано у двох напрямках, які висвітлювали позиції сторін дитячо-батьківських відносин. Перший напрям дослідження був спрямований на психодіагностичну роботу із дошкільнятами, а другий – із батьками.

Для визначення особливостей впливу дитячо-батьківських відносин на формування особистості дитини було використано такі психодіагностичні методи: у першому напрямку дослідження відбулося ознайомлення із анамнезом дітей дошкільного віку, проведено діагностичну бесіду та запропоновано намалювати свою сім'ю за методикою R. Burns і S. Kaufman «Кінетичний малюнок сім'ї»; другий напрям дослідження був реалізований за посередництва діагностичної бесіди та методики D. H. Olson, J. Portner і R. Bell «Шкала сімейної адаптації та згуртованості».

За результатами першого напрямку дослідження, а саме збору анамнестичних даних, визначено, що 87,0% дітей дошкільного віку характеризуються відповідним нормі розвитком особистісних особливостей та функціонуванням новоутворень. 13,0% дошкільнят демонструють незначну затримку означених процесів.

Психодіагностичний етап дослідження зафіксував наявність у 20,0 % дітей проблеми у взаємостосунках із батьком, оскільки дошкільнята малювали фігуру батька найвіддаленішою від свого зображення, використовували

надмірний натиск олівця при зафарбовуванні саме цієї фігури і у діагностичній бесіді акцентували увагу на холодності та майже повній відсутності спілкування із батьком. 80,0% дітей задоволені станом їхнього спілкування із батьками на даний період, вони позитивно про них відгукуються і демонструють наявність тісного емоційного зв'язку.

Варто зазначити, що саме дошкільнята з наявною затримкою особистісного розвитку мають проблематичні стосунки в родині з фігурою батька. Вони демонструють підвищену тривожність, пасивність у спілкуванні з однолітками та невміння поводити себе у соціумі.

На другому етапі дослідження, який охоплював психодіагностичне тестування батьків, було зафіксовано, що 73,0% матерів транслюють своїм дітям важливість гармонійних стосунків, наявності позитивного емоційного контакту та поваги до сімейних меж, у той же час вони прагнуть, щоб їхні діти притримувалися встановленої дисципліни і чинили відповідно до тих правил, які пропагує їх родина. Ми можемо зробити висновок, що більшість матерів дошкільнят практикують авторитетний стиль виховання, який передбачає поєднання контролю за поведінкою дитини та панування у родині теплих взаємостосунків.

Для 27,0% матерів пріоритетними аспектами виховання є лідерство, контроль за поведінкою дитини та встановлення власної дисципліни, що може бути свідченням реалізації ними авторитарного стилю виховання, який і передбачає контроль дитини у поєднанні з холодністю взаємостосунків.

66,0% батьків дітей старшого дошкільного віку прагнуть зберегти теплі стосунки зі своїми дітьми за рахунок відсутності жорстокого контролю їх поведінки, оскільки обирають пріоритетними аспектами виховання тісний емоційний контакт, проведення спільного відпочинку та знаходження спільних інтересів із дитиною. Ми можемо зробити висновок, що переважна більшість батьків дошкільнят обирають ліберальний стиль виховання.

Результати опитування показали, що 34,0% батьків дітей дошкільного віку не бачать необхідності у налагодженні емоційного контакту з дитиною та

не вважають за потрібне здійснювати контроль за їх поведінкою. Такі батьки демонструють індіферентний стиль виховання, для якого характерні відсутність контролю вчинків власної дитини із холодністю та відстороненістю у спілкуванні з нею.

Отже, дошкільнята, які функціонують у родинях, що поєднують у вихованні авторитетний, авторитарний та ліберальний стилі, проявляють увагу до життя власної дитини і прищеплюють їм правила та норми поведінки, задоволені актуальною ситуацією в сім'ї, відчують тісний емоційний контакт із обома батьками та демонструють достатню активність у спілкуванні з однолітками та вихователями. Діти дошкільного віку, які відчують холодність та відстороненість у стосунках з батьком, демонструють замкнутість, ворожість та пасивність стосовно свого оточення, демонструють потребу у наявності тісного емоційного контакту з обома батьками. Такі діти характеризуються труднощами у адаптації до нової соціальної ситуації розвитку, відсутністю розуміння власних цінностей та правил поведінки у соціумі.

Висновки. Дитячо-батьківські відносини є специфічним видом міжособистісного спілкування, оскільки характеризуються наявністю сильної емоційної значущості для обох сторін взаємодії. Конструктивний і благополучний розвиток дитини з її подальшим становленням більшою мірою залежить від обраних батьками методів виховання, усвідомлення ними необхідності транслявання гармонійних стосунків у родині та екологічних настановлень. Відстороненість батьків у взаємодії із дитиною дошкільного віку провокує загальмованість особистісного розвитку і сприяє деструктивізації її поведінки.

Література:

1. Крива Н. Л. Особливості прояву довіри дитини старшого дошкільного віку до соціального оточення : автореф. дис. канд. психол. наук : 19.00.07. К., 2021. 20 с.

2. Крупник Г. А. Порівняння особливостей взаємин дітей з батьками у підгрупах за порядком народження у сімейній ієрархії. *Інсайт: психологічні виміри суспільства*. 2020. № 3. С. 97-108.
3. Попович І. С. Проблема соціально-психологічних очікувань в науковій теорії та практиці. *Практична психологія та соціальна робота*. 2005. №5. С. 8-13.
4. Попович І. С. Соціально-психологічні очікування в людських взаєминах: монографія. Херсон: ВАТ «ХМД», 2009. 240 с.
5. Craig G., Vaucum D. *Humandevlopment*. Prentice Hall, 2001. 718 p.
6. Erskine R. G. *Relational patterns, therapeutic presence: concepts and practice of integrative psychotherapy*. Routledge, 2015. 400 p.
7. Popovych I. S. Social expectations in primary school age. Proceedings of the 2nd International Academic Congress «Fundamental Studies in America, Europe, Asia and Africa», 27 Sept. 2014, USA, New-York. Vol. II, «Columbia Press». New-York, 2014. P. 176-180.